

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

DOI 10.31651/2524-2660-2019-2-57-62

ORCID 0000-0002-0698-9097

АДОВОВСЬКА Марія Володимирівна,

старший викладач кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

e-mail: adobovska.m@gmail.com

ORCID 0000-0002-4436-2017

ТРИГУБ Валентина Іванівна,

кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України,

ґрунтознавства і земельного кадастру

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

e-mail: v.trigub07@gmail.com

УДК 378.14:37.015.2

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

У статті розкривається ідея компетентнісного підходу в підготовці майбутнього вчителя географії в період педагогічної практики. Педагогічна практика, що має комплексний характер, створює умови для мобілізації отриманих в університеті знань і умінь. Її результати залежать від розуміння цілей і завдань практики, активності студента, вміння правильно об'єднати різні напрями педагогічної діяльності в єдиному навчально-виховному процесі, вести науково-дослідну роботу професійно-педагогічного характеру. Окреслено шляхи вдосконалення педагогічної практики в контексті формування методичної компетентності майбутніх учителів географії.

Ключові слова: майбутній вчитель географії; компетентнісний підхід; інноваційні технології; педагогічна практика; географія.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку українського суспільства, переходу до ринкових відносин, прискорення процесів реформування освіти рішення вчорашнього дня не прийнятні. Освітній процес відчуває певну переоцінку концептуальних основ, цілей, завдань, змісту. Різноманітність типів освітніх установ (школи, ліцеї, гімназії, коледжі та ін.) і застосовуваних технологій передбачає зміну підготовки сучасного фахівця-географа, формування у нього потреби безперервної самоосвіти і актуалізації своїх знань у практичній діяльності. У багатьох країнах вже змінилося ставлення суспільства до вкладень в становлення особистості людини, а також складалася система інвестицій, що забезпечують виробничий, довготривалий за своїм характером, ефект. Це забезпечило теоретичне обґрунтування для прискореного розвитку системи освіти і підготовки фахівця.

Програми професійної підготовки стали розглядатися як ефективне знаряддя боротьби з негативними соціальними проблемами. Всі ці ідеї в педагогічній науці лягли в основу принципово нового компетентнісного підходу.

Разом з тим в психолого-педагогічній літературі недостатньо розроблена проблема професійної компетентності майбутнього вчителя географії: відсутнє чітке визначення даного феномена; неоднозначно розглядається його структура, що ускладнює пошук системи адекватних способів формування і розвитку компетентності студента-географа і дослідження ефективності варіативних програм перебудови вузівської освіти.

Слід зазначити, що педагогічна практика студентів, які навчаються за спеціальністю «Географія», в контексті формування професійної компетентності майбутніх учителів, комплексно не вивчалася. Наукова література має в своєму розпорядженні незначну кількість досліджень з даного питання (Т. Кожевнікова, М. Криловец, О. Тимець і ін.).

Таким чином, можна зафіксувати ряд протиріч:

– між наявністю досвіду організації педагогічної практики у вищих навчальних закладах країни і необхідністю його вивчення з позиції формування професійної компетентності майбутніх учителів;

– між актуальністю проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя географії та недостатньою розробленістю в психолого-

педагогічній науці теоретичних уявлень про сутність і специфіку даного інтегративної якості педагога-географа; між необхідністю цілеспрямованого формування професійної компетентності студентів-географів в процесі педагогічної практики і відсутністю науково обґрунтованої моделі її поновлення і реалізації.

Мета статті. Наша мета розглянути в даній статті специфіку професійної підготовки майбутнього вчителя географії, формування у нього необхідних компетенцій в процесі проходження педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом багаторічної історії суспільство постійно пред'являло до вчителя високі вимоги, тому що саме вчитель є основним суб'єктом педагогічного процесу в системі освіти. Підготовка професійно компетентного вчителя є однією зі складових процесу модернізації української освіти, так як школа потребує фахівців, що володіють методологічною компетентністю.

Навчальна діяльність майбутнього вчителя географії спрямована на освоєння як практичної, так і науково-дослідницької педагогічної діяльності. Ґрунтуючись на дисертаційному дослідженні М. Г. Криловець «Система методичної підготовки майбутніх учителів географії», нами визначено, що зміст методологічної компетентності майбутнього вчителя географії в даний час не має належного наукового обґрунтування і оформлення [1]. Відкритим залишається питання про практичні технології формування методологічної компетентності майбутнього вчителя в сучасних умовах. Багато вчених наголошують на необхідності і в той же час складність підготовки вчителя нового типу в сформованій системі педагогічної освіти. Говорити про професійної компетенції можна лише при наявності відповідних знань, умінь, навичок, сформованості внутрішнього світу особистості. Під професійною компетентністю вчителя географії розуміється його здатність до вирішення різних професійних завдань – методичних, предметних, діагностичних та ін.

Компетентнісний підхід в освіті – це цільова орієнтація навчального процесу на формування певних компетенцій. Оволодіння компетенцією – це отримання досвіду продуктивної діяльності.

З одного боку – нові можливості, з іншого – підвищення трудомісткості на перших порах і необхідність вчитися. Інертність, в якій нерідко звинувачують педагогів, насправді є нічим іншим, як відсутність мотивації до подолання себе в оволодінні інноваційними технологіями. Компетентнісний підхід – природний етап розвитку вітчизняної школи, виявлення власних, внутрішніх цілей і ідей.

В даний час проблема особистості вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності, компетентного і здатного до саморозвитку, досить широко представлена в роботах вітчизняних так і зарубіжних дослідників. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені праці І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, О.Тимець і ін.

У руслі даного дослідження інтерес представляють роботи професіографічного характеру – про моделювання професійної діяльності вчителя і його особистих якостей (А. Алексюк, Н. Волкова, С. Гончаренко, М.Гриньова, Н. Побірченко, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєва, С. Харченко та ін.).

Педагогічна діяльність вимагає сформованості компетенцій, що забезпечують успішне вирішення професійних завдань в наступних областях: постановка цілей і завдань; мотивація навчальної діяльності; забезпечення інформаційної основи педагогічної діяльності; розробка програм; організація навчальної діяльності. Необхідно підкреслити, що формування компетенцій – це системний процес, який не може бути забезпечений окремою дисципліною або певної освітньої технологією.

В системі професійної підготовки вчителя географії важлива роль належить педагогічній практиці, яка є необхідним етапом в підготовці студентів до інноваційної діяльності.

Педагогічна практика відіграє важливу роль у формуванні професійних компетенцій майбутнього вчителя, так як створює умови для практичного застосування знань по предмету і за всіма психолого-педагогічними дисциплінами. В результаті максимального наближення умов практики до реальної професійної діяльності створюється можливість для подальшого розвитку, закріплення і вдосконалення методичних умінь, придбаних на теоретичних і практичних заняттях [2].

Зміст педагогічної практики включає такі види професійної діяльності: педагогічну, науково-дослідну, культурно-просвітницьку, проектну.

Педагогічна діяльність в період практики складається з ознайомлення зі шкільною документацією, планування навчальної та позакласної діяльності, планування і проведення уроків різної типології, рефлексивної діяльності (аналіз і самоаналіз); проведення психолого-педагогічних спостережень і діагностики; підготовки та проведення позакласних заходів з предмета, підготовки учнів до олімпіад різного рівня, роботи з обдарованими дітьми; участі в проведенні загальношкільних заходів тощо

Під час проходження педагогічної практики студенти освоюють практичну педагогічну діяльність з елементами науково-дослідної діяльності. Це дає можливість опанувати методами дослідження, виробити здатність спостерігати, узагальнювати, робити висновки, вивчати певну проблему. Крім того, науково-дослідницька робота надає допомогу при написанні курсових і випускних кваліфікаційних робіт з теорії та методики навчання географії.

В ході роботи над науковою проблемою студент користується різними методами педагогічних досліджень: спостереження, бесіди з учнями та вчителями, анкетування, тестування, вивчення шкільної документації, дослідне навчання і т.д. Практика допомагає реально формувати в умовах природного педагогічного процесу методичну рефлексію, коли для вчителя предметом його роздумів стають засоби і методи власної педагогічної діяльності. У період педагогічної практики студенти здійснюють взаємодію, педагогічне співробітництво вчителя і учнів в досягненні поставлених цілей, освоюють прийоми і методи, що активізують пізнавальну діяльність учнів, розвивають його творчі сили, ініціативу до самоосвіти.

В ході педагогічної практики важливим є ознайомлення з напрямками культурно-просвітницької діяльності в школі, з планом виховної роботи школи, вивчення ресурсної бази освітньої організації для визначення можливостей організації різних форм культурно-просвітницької діяльності. Студенти в рамках культурно-просвітницької діяльності розробляють і проводять заходи з

використанням можливостей регіональної культурної освітнього середовища [3].

В ході проектної діяльності практиканти вивчають наукову, методичну літературу про проектної діяльності в школі, розробляють і захищають проекти з учнями з різної тематики.

У процесі педагогічної практики у кожного студента розвиваються дослідницькі здібності, здатності до нестандартної інтерпретації навчально-виховного процесу, художні здібності і т.д. Цьому допомагає знайомство з творчо працюючими вчителями та педагогічними колективами, атмосфера постійного пошуку. Студенту необхідно давати можливість проявляти самостійність, ініціативу, навіть якщо відразу ефект буде далеко не з кращих. Творчий характер педагогічної практиці надають педагогічні майстерні та педагогічні майстер-класи

Аналіз власної діяльності допомагає практиканту усвідомити труднощі, що виникають у нього в роботі, і знайти грамотні шляхи їх подолання. Професійна компетенція вчителя-географа визначається базою наукової підготовки і багато в чому залежить від здатності адаптуватися до мінливих умов життя в сучасному суспільстві.

Педагогічна практика студентів є основною частиною Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти, що забезпечує єдність теоретичної і практичної підготовки студентів до практичної діяльності.

Ефективна педагогічна практика є міцним фундаментом для закладки основних педагогічних умінь і навичок майбутніх вчителів.

К.Д. Ушинський писав, що «метод викладання можна вивчити з книги або зі слів викладача, але набути навички у вживанні цього методу можна тільки тривалою і довготривалою практикою» [4, с. 574].

Саме на практиці студент може зрозуміти, чи правильно він вибрав для себе сферу діяльності. Вчителю сьогодні недостатньо бути тільки знавцем свого предмету. Ефективність його роботи визначається самою особистістю викладача, його кругозором, культурою.

На геолого-географічному факультеті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова здійснюється підготовка висококваліфікованого вчителя-географа, професійна компетентність

якого складається з базових знань та вмінь, загальної культури, комунікабельності, духовності, а також інших професійно значущих особистісних якостей майбутнього вчителя.

До найважливіших завдань педагогічної практики на факультеті слід віднести наступні: придбання професійних якостей майбутнього вчителя; поглиблення і закріплення отриманих в університеті знань з педагогіки, психології, методики, спеціальних дисциплін та застосування їх на практиці для вирішення конкретних педагогічних завдань; психологічна адаптація в педагогічному колективі; озброєння студентів умінями спостерігати і аналізувати навчально-виховну діяльність, що проводиться з учнями; накопичення досвіду самостійної роботи; засвоєння нових методичних технологій; освоєння наукової організації праці вчителя географії; вивчення, аналіз і узагальнення передового педагогічного досвіду, а також аналіз і оцінка результатів своєї педагогічної діяльності; розвиток педагогічного мислення, любові до майбутньої професії, поліпшення своїх педагогічних здібностей; конкретизація, вдосконалення і розвиток необхідних професійних якостей вчителя географії.

Реалізація завдань і програми педагогічної практики залежить від чіткості її організації. Запорука її успіху - повна віддача сил, свідоме творче і зацікавлене ставлення до неї студентів, кваліфіковане керівництво практикою.

Організуючи практику, необхідно забезпечити особистісно орієнтований, комплексний і творчий характер підготовки кожного студента, який в період практики не повинен виступати тільки як об'єкт навчання і виховання. Система взаємовідносин повинна носити характер взаємодії і співпраці. Продумуючи організацію педагогічної практики в навчально-освітньому закладі, необхідно орієнтуватися не тільки на виконання програми практики, але перш за все, підходити до кожного студента як до унікальної особистості, цілеспрямовано і послідовно розкриваючи в ньому професійні сторони. Кожен студент повинен мати можливість отримання щоденної консультації, допомоги та роз'яснення проблем, що виникли в тій чи іншій ситуації як з боку керівника практики, так і з боку профілюючих кафедр факультету. Результативність та ефективність пе-

дагогічної практики визначається рівнем взаємодії педагогічного навчального закладу зі школою. Ідея гуманізації всього навчально-виховного процесу в даний час одна з найактуальніших. Однак в масовій практиці школа залишається авторитарною.

В даний час види і терміни педагогічної практики визначаються навчальними планами університету і проводяться на 4 курсі протягом чотирьох тижнів в базових школах Одеси. Базові школи – це школи міста, в яких сформувалася певна педагогічна система навчання, де працюють висококваліфіковані вчителі географії, де є найбільш сприятливі умови для формування у студентів професійно-педагогічних знань і умінь, комплект засобів навчання, географічний майданчик.

Але найскладнішим є контроль за проходженням практики серед студентів, які проходять її самостійно (за місцем проживання або за місцем роботи). У зв'язку з цим потрібно створення системи контролю за цим процесом, розробка її параметрів.

На які проблеми сучасного уроку необхідно звернути увагу в період педагогічної практики? Зараз одне з актуальних напрямків – це компетентнісний підхід, природний етап розвитку вітчизняної школи і педагогіки на шляху виявлення власних внутрішніх смислів і цілей, пов'язаний з прагненням звільнитися від адміністративно-державного апарату і набути рис реальності, завдяки появі в суспільстві незалежних економічних структур. У всьому світі саме економічні структури висувають основні вимоги до того, які якості, які здібності необхідні людині сучасності і найближчого майбутнього.

Компетентнісний підхід – поняття багатоаспектне, що включає з позиції нашого дослідження географічну компетентність і екологічну компетентність. На сучасному етапі велика увага приділяється екологічній освіті та вихованню. На підставі двох компетентнісних форм роботи (соціальні проекти і соціальні акції) в Одеських школах набули поширення нові види діяльності, пов'язані з конкретними екологічними проблемами: організація і проведення заходів з очищення природних зон відпочинку в районі школи (двори, сквери, пляжі і схилів Одеського узбережжя і

т.д.); дослідження екологічного стану району школи і підготовка публікацій для місцевої преси, присвячених найбільш гострим проблемам в цій області.

Компетентність – це певна готовність студента до мобілізації знань, умінь і зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності в конкретній життєвій ситуації. Студент-географ повинен, перш за все, володіти такими елементарними компетенціями, як: інформаційна, комунікативна, кооперативна і проблемна компетенції. З цих складових складені ключові компетенції, а саме: самоосвітницька, дослідницька, методологічна, організаційна, прогностична та інші.

Реалізація компетентнісного підходу в період проходження педагогічної практики стоїть у ряді таких комплексних інновацій, як профільне навчання, співпраці в мережі, державно-суспільне утворення. Тут повинні бути задіяні всі учасники освітнього процесу: деканат, студенти та викладачі, адміністрація школи, вчителі-предметники, самі учні, їх батьки. Тому розробка моделі інтегрованого освітнього процесу на основі компетентнісного підходу може стати фундаментом багаторічної роботи педагогічних колективів школи і вузу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, педагогічна практика, що має комплексний характер, створює умови, що вимагають від практиканта мобілізації всіх отриманих в університеті знань і умінь, використання їх інтегровано, з урахуванням конкретних цілей і умов навчання. Отже, педагогічна практика є незамінною школою формування вчителя, результати

якої залежать від розуміння студентами-практикантами цілей і завдань практики, вміння повно і правильно об'єднати різні напрями педагогічної діяльності в єдиному навчально-виховному процесі та вміння вести науково-дослідну роботу професійно-педагогічного характеру.

Крім того, педагогічна практика майбутніх вчителів географії – яскравий за своїми враженням і дуже цінний по інформативності період становлення педагога-географа.

Список бібліографічних посилань

1. Криловець М.Г. Система методичної підготовки майбутніх учителів географії: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2009. 40 с.
2. Педагогічна практика: навчально-методичний посібник / уклад.: В.В. Макачук, А.В. Добридень. 2-е вид., випр., доп. Умань: Жовтий О.О., 2015. 158 с.
3. Столяренко О.В., Столяренко О.В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 196 с.
4. Ушинский К.Д. Собр. соч. М.-А., 1950. Т. 10. 669 с.
5. Кіт Г.Г. Педагогічна практика в системі ступеневої підготовки вчителя початкових класів: навч.-метод. посібник для студентів педагогічних закладів освіти (спеціальність: початкове навчання). Вінниця, 2007. 222 с.

References

1. Krylovets, M.H. (2009). System of methodical preparation of future teachers of geography (Ph.D Dissertation). *Thesis*. Kyiv. 40 p.
2. Makarchuk, V.V., Dobryden, A.V. (2015). Pedagogical practice: a teaching manual. Uman: Publisher Zhovtyi O.O. 158 p.
3. Stoliarenko, O.V., Stoliarenko, O.V. (2015). Modeling of pedagogical activity in the training of a specialist: a teaching and methodical manual. Vinnytsya: Nilan-LTD. 196 p.
4. Ushynskiy, K.D. (1950). Collected Works. Moscow-Leningrad. Vol. 10. 669 p.
5. Kit, H.H. (2007). Pedagogical practice in the system of step-by-step preparation of the elementary school teacher: Teaching method. A guide for students of educational institutions (specialty: elementary education). Vinnytsya. 222 p.

ADOBOVSKA Mariya,

Senior Lecturer of Geography of Ukraine, Soil Science and Land Cadastre Department,
Odessa I.I. Mechnikov National University

TRYHUB Valentina,

Ph.D in Geography, docent of Geography of Ukraine, Soil Science and Land Cadastre Department,
Odessa I.I. Mechnikov National University

THE ROLE OF PEDAGOGICAL PRACTICE IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER OF GEOGRAPHY

Abstract. *Introduction.* In the pedagogical literature, the problem of professional competence of a future teacher of geography is not sufficiently developed: there is no clear definition of this phenomenon; its structure is considered ambiguously, which makes it difficult to find a system of adequate ways to form and develop the competence of a student geographer. The pedagogical practice of students studying in the specialty "Geography", in the context of the formation of professional competence of future teachers, has not been comprehensively studied by domestic scientists.

The purpose of the article to consider the specificity of professional training of a future teacher of geography, the formation of his necessary competences in the process of teaching practice are considered.

Results. Currently, the types and terms of teaching practice are determined by the university's curriculum and are held on the 4th course for four weeks in Odessa's basic schools, where a certain pedagogical system of education has been formed, where there are most favorable conditions for the formation of students' professional and pedagogical knowledge and skills.

Originality. In the process of pedagogical practice, the main directions of pedagogical activity are considered: pedagogical, research, cultural and educational, project. The ways of improving the pedagogical practice in the context of the formation of the methodological competence of future teachers of geography are determined.

Conclusion. Thus, pedagogical practice creates conditions that require the trainee to mobilize all the knowledge and skills obtained at the university, their use is integrated taking into account specific goals and conditions of study. It is also an indispensable school for forming a teacher, the results of which depend on the stu-

dents' understanding of the goals and objectives of the practice, the ability to fully and correctly combine various areas of pedagogical activity in a single educational process and the ability to conduct research work of a professional and pedagogical nature.

Keywords: *future teacher of geography; competence-based approach; innovative technologies; teaching practice; geography.*

Одержано редакцією 15.01.2019
Прийнято до публікації 24.01.2019